

A dublőr

Az 1980-as évek végén, a 90-es évek elején készült dokumentumfilm az egyik riportalany kérésére harminc évig nem kerülhetett nyilvánosságra. A bemutató 2019-ben várható. A megvágatlan film interjúinak a lejegyzett változata itt olvasható először.

Rév Júlia újságíró vagyok, 1989-ben egy vidéki város körzeti tévéstúdiójában szerkesztőriporterként dolgoztam. Az ottani munka során véletlenül kerültem kapcsolatba az akkor 64 éves K. Ilonkával. Teljes neve közléséhez nem járult hozzá, sőt azt kérte, hogy a vele fölvetett beszélgetés 30 évig ne legyen publikus. Először kamera elé sem akart állni, hosszas rábeszélésre vállalta csak a hamarosan bemutatandó interjút, miután belátta, olyan fontos és meglepő részleteit ismeri a közelmúlt magyar történelemének, amit rajta kívül senki mástól nem tudhatnánk meg.

– *Hogyan szólíthatom?*

– *Lehet, kérem, Ilonkának.*

– *És még hogy lehet?*

– *Azt nem szívesen...*

– *Nem is arra gondoltam, hanem tudja, a másik...*

– *Ja, az Eufrázia, azt már lehet, azt úgyse... – szóval ez lett volna a nevem.*

Novícia voltam a nővéreknél, de aztán épp föloszlatták a rendet, amikor...

– *Novícia?*

– *Igen, azt jelenti, hogy próbaidős. Apáca lettem volna, örökfogadalmas, és akkor Sorrow Eufrázia lett volna a nevem, a megváltós...*

– *Megváltós?*

– *Megváltósok. Igen, így hívták. Az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek rendje vagy más néven Niederbronn-i Nővérek. Aztán 1950 nyarán az lett mondván, hogy átalakul a rend, újjá alakul, csomagoljunk, mert máshova költözünk, de nem újjáalakulás történt, hanem feloszlás. Mindnyájunkat elküldtek Pilis-csabáról.*

– *Oda való volt?*

– *Nem, dehogya, a rendház volt ott, én dunántúli voltam, Ozmánbük, Zala megye. Körmend és Egervész között.*

- És hogy került kapcsolatba Rákosi Mátyással?
- Hát vele azért nem.
- Hanem kivel?
- Hát, ahogy vesszük, lehet mondani, hogy mégis Rákosi, csak hát a másik...

Álljunk meg egy percre, mert a mai fiataloknak talán már nem sokat mond az elhangzott név, Rákosi Mátyás neve. Pedig ő volt a világháború utáni évtized, az 1945 és 1956 közti időszak legismertebb politikusa. Rákosi-kornak hívták az időszakot, olykor meg úgy, hogy a személyi kultusz évei. Személyi kultusznak egy politikus kikényszerített, rajongásszerű, szolgálai tiszteletét nevezik. A személyi kultusz legkirívóbb formája a szovjet generalisszimusz, Sztálin kultusza volt, magát a kifejezést is – kult licnsosztji – vele kapcsolatban használta először az őt váltó új pártfőtitkár, Nyikita Hruscsov, Magyarországon pedig Rákosi Mátyás neve fonódott össze a kifejezéssel. A kultusz 1952-ben, Rákosi 60. születésnapján teljesedett ki. A Magyar Híradó- és Dokumentum Filmgyár egy 22 perces dokumentumfilmet készített az alkalomra. A műsorunkban megjelenő mozgóképek zömét is ebből a Filmarchívumban megtalálható dokumentumfilmből válogattuk. A születésnapra megjelent könyvek, albumok, kiállítások, munkaverseny-felajánlások mellett hihetetlen mennyiségű ajándékkal köszöntötték Rákosit. Nagyjátékfilm azonban, bármily meglepő, nem készült az életéről. Vajon miért? Erről kérdeztem Hajó Jánost, az archívum munkatársát.

- Ugye furá! Pedig mennyit mondták, hogy minden művészetek közül a film a legelső. Magától Rákositól is hallhattuk, a Párt is folyvást a filmipart ajnározta, minden fórumon elmondták, hogy stratégiai ágazat. A születésnap csúcsajándék egy hatvanperces játékfilm lett volna, ami Rákosi életéről szól, és ami, most már nyugodtan elárulhatom, természetesen tervbe is volt véve. Ahogy Sztálin hetvenedik születésnapjára elkészült a Sztálint dicsőítő *Sztálingrádi csata* című film, Rákosiról is forgatni akartunk egy életrajzi filmet, ráadásul a téma fontosságának megfelelően egy színes filmet, ami ritkaság volt akkoriban. Annyira ritka, hogy ez lett volna a második Magyarországon forgatott színes nagyfilm.

- *Mint születésnap ajándék?*

- Az ilyen hosszú film, pláne ha színes, túl nagy költség ahhoz, hogy titokban lehessen csinálni, ezért a tényleges forgatás megkezdése előtt elhatároztuk, pontosabban elhatározta a pártvezetés, mert Révaiék természetesen tudtak a dologról, hogy beszámolunk róla Rákosinak. Amikor bemutathattuk, elég előrehaladott állapotban volt a dolog, a szinopszis kész volt, többé-kevésbé a forgatókönyv is, a dramaturgián, akkoriban „szövegkönyv-szerkesztőségnek” hívták, kiváló minősítést kapott, s noha a rendező személye még nem lett kijelölve, Bán Frigyes és Keleti Márton nevét emlegették legtöbbször, mert tudtuk, hogy a film fontossága miatt a rendezőről úgyis a minisztérium Filmfőosztályán, illetve a Párt Központi Vezetőségén fognak dönteni, tehát a rendező még nem volt fix, a filmgyártást megelőző legkényesebb részen, a szereplőválogatáson azonban már túl voltunk. Azt terveztük, hogy Rákosinak nem úgy tesszük föl a kérdést, hogy legyen-e

film, hanem, miután a szereplőválogatás során felvett anyagot megmutatjuk, azt kérdezzük, kiről tudja leginkább elképzelni, hogy megszemélyesítse, hogy a vásznon hiteles Rákosi Mátyásként jelenjék meg? Kilenc, egyenként hárompercesre összevágott anyaggal készültünk: zömök, kopasz, középkorú férfiak szerepeltek mindben, és hogy egyszerűbb legyen a választás, ugyanazokat a jeleneteket játszották el egymás után. Népbiztosi uniformisban távcsovezték a frontot, csikos rabruhában lelkesítették börtöntársaikat, usánkában osztogatták a propagandalapokat a fogolytáborokban, panyókára vetett felöltőben rázták ismeretlen elvtársak kezét, ingujjra vetkezve morzsolgatták a búzakalászokat, kigombolt mellényben szűrcsöltek bele az újborbba, és nyakkendősen szónokoltak sarló-kalapácsos emelvényekről. Nemcsak totálók voltak, csináltunk superközeleket is, mondtuk az illetőnek, most legyél gondterhelten elmélkedő, most cinikusan kételkedő vagy jóságosan mosolygó, most gyűlöld az imperialistákat, most meg érzékenyülj el a szovjet nép nagy áldozatán, és a szereplőink pontosan megcsinálták. Na persze levetítettük nekik az összes föllelhető híradót, hogy képből legyenek. Némelyikük majdnem jobb volt, mint az igazi. Itt a közelben, a pasaréti filmgyárban lett fölvéve az anyag, tíz nap forgatás, két vagy három nap vágás, de előtte a főszereplők, a Rákosik megtalálására tényleg hónapok mentek rá.

– *Hogyan keresték őket?*

– Egy ilyen akciót nem lehet nyilvánosan meghirdetni, nem lehet szétkürtölni, hogy jelentkezzenek olyanok, akik hasonlítanak Rákosira, és úgy érzik, hogy színészi tehetség is szorult beléjük, ráadásul csak olyanok jelentkezzenek, akiket múltjuk és ideológiai képzettségük is alkalmassá tesz egy ilyen szerepre. Járnunk kellett a színházakat, a művelődési házakat, felkeresni a kultúrbrigádokat, az üzemi önképzőköröket, érdeklődni a szakma legjobb ismerőitől, és legfőképp bízni kellett a szerencsében. Igen, azt hiszem, szerencsénk is volt. Tudja maga, hogy ki az az Alekszej Dikij? Vagy hogy ki volt?

– *Nem tudom.*

– Na, hát ő volt a minta, de simán lefőztük. Ez a Dikij, Alekszej Gyenyiszovics Dikij egy szovjet színész volt, aki Sztálint játszotta a Sztálingrádi csatában meg aztán más propagandafilmekben. Szerintem nekünk mind a kilenc Rákosink jobb lett volna a híres Dikijnél. De most már mindegy. Amikor meg lett vágva és össze lett ragasztva az anyag, egyben volt a kilencszereplős film, felkerestük vele Rákosit. Először kedves volt, az új fotólaborját mutogatta, a MOM ajándékát, meg a fényképezőgépeit. A Leicát, amit állítólag Sztálintól kapott. A Lóránt utcai villa földszintjén volt egy moziterem is, saját 35-ös vetítővel. Jó hangulatban kezdtük nézni a félórás anyagot, aztán hirtelen megváltozott minden. Nem magyarázkodott, csak fölállt, közölte a hirtelen fölkapcsolt fénytől hunyorgó stábbal, hogy nem lesz Rákosi-film, és ránk csapta az ajtót.

– *Így ért véget a...*

– Nem egészen. Eltelt néhány hét, 1952 nyarán történt a dolog, inkább már a nyár vége felé, amikor csöngött a telefon a pasaréti filmgyár titkárságán. A Rákosi-irodát vezető Simon Jolán volt a vonal másik végén: Rákosi elvtárs újra

szeretné látni az anyagot, azt kéri, vigyük föl neki, de ne csak az összevágott castingot, hanem a vágatlan anyagot, a negatívokat, sőt a szereplőkkel kapcsolatos dokumentációt is. Magyarazkodásunk, hogy az összes muszter végignézése órákig, akár egy napig is eltarthat, nem érdekelt a hölgyet, aki egyébként Péter Gábor felesége volt, tudja, az ÁVH-t vezető Péter Gáboré, másnap déli tizenkettő a határidő, és passz. Már nem tudom, honnan szereztük a fekete Chevroletet, azzal mentünk föl a villához, jött a filmgyári párttitkár, az igazgató, a forgatókönyvíró, és én is mehettem, mint a majdani operatőr. Ünnepi hangulatban voltunk, azt hittük, hogy végre zöld utat kapunk, de Rákosit nem is láttuk. Az örök átpakolták a csomagtartóból egy kerek zsúrkocsira a filmdobozokat, papírt sem adtak róluk, és mehettünk isten hírével.

– *És később kiderült valami? Megtudták, hogy mi lett az anyaggal?*

– Amikor érdeklődtünk, csak kitérő válaszokat kaptunk, aztán egy idő után már nem is firtattuk a dolgot, mert úgysem lett volna idő a forgatásra, hogy tudniillik a születésnapig meglegyen a mozi.

– *Komoly veszteség lehetett.*

– Óriási pénzek mentek el az elkezdett és aztán leállított mozikra. Makk filmje, az *Úttörők* már majdnem kész volt, Ranódy *Csillagosokja* is jól állt, amikor leállították, de még sorolhatnám. A mi filmünk ezekhez képest nem volt nagy anyagi veszteség, inkább azt furcsálltuk, hogy miért. Mert ideológiai kifogás, az szóba sem jöhetett.

– *A fölvetett anyagok tehát...*

– Igen, lehet, hogy egy kicsit sokat beszéltem, a lényeg csak annyi, hogy ott voltak Rákosinál a hasonmások. Egyik-másik már a maszkmester beavatkozása előtt is nagyon élethű volt, és mivel a zömük képzett és gyakorlott színész, megtevesztően tudták utánozni a pártvezér mozdulatait, gesztusait, sőt hanghordozását is.

– *Szóval, ha alteregóra lett volna szüksége, akkor kedvére válogathatott.*

– Igen.

– *És vajon válogatott?*

– A híradókat nézve volt néha olyan érzésem, hogy talán valamelyik színészünk utánozza benne Rákosit, egy fogadáson pedig, ahova valami véletlen folytán én is meghívást kaptam, összeakadt a tekintetünk, s mintha valami kínos vigyor futott volna át az arcán. Persze az is lehet, hogy csak képzeltem, hogy felismert az egyik színészünk, aki azon a fogadáson Rákosit alakította.

– *A kilenc hasonmás közt emlékszik valakire, aki alkalmasnak látszott egy életfogytiglani dublőr szerepre?*

– Tízen voltak.

– *Mintha kilenc filmről beszélt volna.*

– Na igen, kilenc filmet csináltunk, de az egyikben ketten...

– *Két Rákosi szerepelt?*

– Bonyolultabb. Találtunk egy ikerpárt, egy petéjű ikrek, kiköpött Rákosik, akik ragaszkodtak hozzá, hogy ne külön, hanem egy személyként számoljunk

velük, mert volt valami más elfoglaltságuk, ami miatt hol az egyik, hol a másik ért csak rá. Arról nem beszéltek, legalábbis én nem emlékszem, hogy beszéltek volna, mi az a másik munka, belementünk, hogy egyik nap az egyik jön, a másik nap meg a másik, mert jók voltak, és tényleg nem vettük észre a különbséget. Annyira nem, hogy ha nem jelentették volna be, észre sem vettük volna, hogy a páratlan napokon Éliás jön, a párosokon meg Tóbiás.

- Éliás és Tóbiás?

- Az igazi nevükre már nem emlékszem, a hangosító nevezte így őket, aztán rajtuk ragadt. Egyformák voltak, mint két dödölle, és persze olyanok, mint Rákosi.

- Szóval tíz hasonmás volt. Emlékszik köztük valakire, aki alkalmasnak látszott egy esetleges dublőr szerepre?

- Nézze, amikor kiválasztottuk a hasonmásokat, nekünk eszünkbe sem jutott, hogy bármelyikükből Rákosi helyettesítője lehet. Mi színészt kerestünk egy néhány hetes vagy hónapos forgatáshoz. A politikai megbízhatóságukat is csak annyira vizsgáltuk, mint bármely más produkció főszereplőjét. Na, jó, annál talán kicsit jobban, de annyira semmiképp, amennyire egy igazi dublőr esetében szükséges.

*

A Hajó úrral fölvevett interjú 1988-ban, a Kádár-korszak vége felé készült. Akkoriban már nyilván lehetett beszélni a szocializmus hibáiról, a személyi kultusz túlkapásairól, éppen készültem megválni az anyagot, hogy valami apropó kapcsán adásba mehessen, amikor találkoztam a műsor elején bemutatott K. Ilonkával vagy más néven Eufrazia nővérrrel. A nézőket általában nem érdekli, honnan ismeri egy riportert a riportalanyt, azért hozakodom mégis elő vele, mert a témához tartozik. Füredről vonatoztam Budapest felé, amikor Csajágon hirtelen tele lett a kupém. Kiderült, hogy a déli partról jövő szerelvény bedöglött, hozzánk ültették át a Siófok felől érkező utasokat. Nem volt nehéz kitalálni, honnan jöttek, legtöbbjük trikójára nyomtatva ott volt az esemény logója, az éppen befejeződött Nemzetközi Hasonmás Verseny résztvevői voltak. A kupémba ülő hölgyekről kiderült, ők maguk nem is versenyzők, hanem a résztvevőket segítő fodrász-különítményhez tartoznak. Pártfogoltjaik közé tartoztak a folyosón ácsorogó, elázott Elvisek, és alighanem azok a Marilyn Monroe-k, hárman vagy négyen, akiknek, mint az egymás szavába vágó fodrászok beszédéből kiderült, esélyük sem volt éremre, mert a zsűrinek ki volt adva, hogy valaki magyarnak kell nyernie, egy Zalatnay Cininek vagy egy Koós Jánosnak. Épp a hasonmások fodrászati tökéletesítése volt a téma, amikor nem tudtam megállni, hogy ne kapcsolódjak be a beszélgetésükbe. Szóba hoztam Rákosit, hogy egy kopasz eleve hendikeppel indulna, mert az ő fizimiskáját ugyebár nem lehet a frizurájával följavítani. Nagy neveltség lett, aztán valamelyikük rábökött a fülkeajtónál ülő hölgyre, K. Ilonkára, hogy erről ő tudna nyilatkozni. Ilonka néni, aki a Rákosi-dublőrt borotválta. Kiderült, hogy egykoron az ő dolga volt, hogy a Rákosi alteregónak ne legyen haja. De következzen újra ő, folytatódjék az 1989-ban fölvevett beszélgetésünk.

- Személyesen Rákosi Mátyással találkozott-e?
- Látni láttam, de főleg a fényképeit nézegettem, és a róla készült híradókat.
- Miért kellett ezeket megnéznie?
- Hát hogy hasonlítson.
- Ki hasonlítson?
- Jóska elvtárs, a dublőr, aki helyettesítette Rákosit.
- Milyen Jóskának hívták a hasonmást?
- Nem emlékszem, hogy megmondta volna. Azt hiszem, nem is szabadott tudni.

- Egyetlen dublőre volt Rákosinak?
- Egy, legalábbis nekem csak azzal az eggyel volt dolgom. Naponta meg kellett borotválnom, nemcsak az arcát, a fejét is, ha esti program volt, akkor kétszer is, mert pontosan hasonlított ugyan, de több haja és erősebb borostája volt, azaz lett volna neki.

- Milyen volt, beszéljen róla, külsőleg el tudom képzelni, de hogy egyáltalán...
- Ó, egy jótét lélek. Úgy értve, hogy szelíd és közvetlen.
- Tud arról, olyan eseményről, amikor a dublőrnek helyettesítenie kellett Rákosit?
- Tudok, hogyne tudnék. Nem szabadott tudnom, de amikor szólva lett, hirtelen lett szólva, hogy mennem kell a borotválás meg a kikészítés végett, akkor tudtam, hogy viszik valami nyilvános eseményre. Aztán a híradómoziban vagy az újságban láttam is, hogy hova.

- Felismerte?
- Általában fölismertem, legalábbis ha közlőről mutatták, de én se könnyen. Ha fölismertem, azért volt, mert tudtam, hogy mit kell nézni rajta.

- Miért, mit kellett?
- Rákosinak szétálló fülei voltak, Jóskának meg laposak, ezért a Jóska füle mögé be kellett rakni egy ilyen testszínű gyurmát, ami kinyomta neki is, hogy az övé is szétálljon.

- A fülét kellett nézni?
- A gyurma jól beragadt a füle mögé, de nyáron, ha izzadt, elég izzadós volt, ami azért érthető az ilyen helyzetben, szóval, ha nedves lett a gyurma, akkor féltő volt, hogy kiesik, ezért egy nagyon vékony dróttal a fülkagylóra is rá lett akasztva. Azt mondták, olyan, mint egy modern hallókészülék, nem láttam még ilyet, de állítólag Amerikában ilyeneket viselnek a süketek.

- Nem látszott?
- Csak egészen közlőről, de hát Rákosihoz senki nem mehetett közel, kivéve az öröket, mert persze neki, a hasonmásnak is kellett vigyázók, hogy tökéletes legyen az illúzió.

- Lehetett-e tudni előre, hogy milyen eseményeken kell Rákosit helyettesítenie?
- Hivatalosan azt sem szabadott tudnom, hogy miért kell hasonlítani Rákosira. Na persze nem voltam annyira naiv, hogy ne sejtsem, huszonéves kis fruska voltam, de azért volt magamhoz való eszem, meg aztán..

- Aztán?

- Aztán egy idő után, amikor egy kicsit közelebb kerültünk egymáshoz, mesélt olyanokat is, amiket talán nem lett volna szabad.

- Közelebb kerültek egymáshoz?

- Nem úgy értem, ó dehogya, lett is volna nemulass! Csak valami szimpátia, hogy beszéljünk, amíg borotválom a fejét. Olyan barna, bársonyos hangja volt, amit nagyon el kellett változtatnia, amikor Rákosit utánozta. Érdesebb lett, lassabb és a kommunistát úgy mondta, komonista.

- Az érdekelne, hogy ő tudta-e előre, hol kell fellépnie Rákosi helyett?

- Igen, neki előre kellett tudnia, sőt ha beszéd volt, egy kicsit készülnie is kellett, bár fejből azt hiszem, nem beszélhetett, a gyűléseken mindig papírból kellett szónokolnia. Voltak fura esetek is, a hatvanadik születésnap táján, akkor volt legtöbb dolga, ünnepek, felköszöntések szerte az országban, egyszerre jelent meg ő és az igazi Rákosi, úgy értem, hogy egy időben, csak ő valahol Szabolcsban, az igazi meg tán Zalában. Persze lehet, az is csak hasonmás volt, egy második hasonmás.

- Meddig maradt kapcsolatban vele?

- Valami szert kipróbáltak rajta, hogy kihulljon a haja, szóval egy idő után már nem kellett borotválnom, a ráncokat, az arcfestést meg már magának is meg tudta csinálni. Túl sokat voltunk együtt, attól féltek, hogy valami olyat is elmond, amit nem szabadna. Elég az hozzá, hogy el lettem küldve Tabra, egy fodrász szövetkezethez. Előtte aláírást, hogy soha, senkinek... Ami azt illeti, rosszabbul is járhattam volna.

- És Jóskával mi lett?

- 1956 júliusában, amikor Rákosit az elvtársak Moszkvába rendelték, Jóska is eltűnt. Az volt a pletyka, hogy ő repült el Moszkvába az elvtársnővel, és Rákosi titkon itt maradt. Hát nehéz elhinni.

- Az elvtársnő miatt?

- Dehogya miatta. Na jó, egy kicsit miatta is.

- Nem látta többé soha?

- Nem láttam.

- Nem is hallott róla?

- Nem, semmit, illetve...

- Igen?

- Tudja, mutattak valakit, aki találkozott Rákosiékkal a szovjetben. Úgy alakult, hogy lehetett kérdezni is tőle, egy ilyen ankét volt, az illető meg valami riporterféleség, aki azzal fényezte magát, hogy kint, egy Arzamasz nevű városban, ahol lakott, fogadta őt Rákosi. Beszélt mindenről, az maradt meg bennem, hogy csupa vak vette körül, olyan házban laktak, valami munkaterápiás szálló vagy intézet lehetett, ahol rajtuk kívül mindenki fehér bottal járt. Itt legalább nem leselkednek utánam, mondta a látogatónak Rákosi. Emlékszem, ahogy viccelődött, hogy a vakok közé rakták a süketet.

– *Süketet?*

– Igen, így mondta, én meg a végén, amikor lehetett kérdezni, fölálltam, hogy miért mondta a süketet. Hát, mert volt neki mind a két füle mögött egy-egy nagyothalló készülék. Olyan testszínű, mondta az az illető, olyan amerikai fajta, amit alig lehet látni, de ő azért kiszúrta.

*

K. Ilonkával történt megismerkedésem, illetve a vele készített beszélgetést követően természetesen újra időpontot kértem Hajó úrtól. Ez már a rendszerváltás után történt. Nyugdíjazták, elmondása szerint azért, mert túl sokat tudott a magukat átmenteni készülő kollégákról, először azt hitte, erről, illetve a filmes szakmában bekövetkezett változásokról akarom faggatni, arra is készült, de végül válaszolt a Rákosi-filmmel kapcsolatos újabb kérdéseimre is. Ez a beszélgetés már nem az Archívumban volt, de közel hozzá, Budán, a remíz melletti presszó kerthelyiségébe ültünk be, a filmarchívumból buszozott le, ahová, mint mondta, még be-behívták, legtöbbször titokban, mert fejből tudja mind-egyik filmhíradó snittlistáját.

– *Emlékszik, tavaly ilyenkor beszélgettünk a meghíúsult Rákosi-film kapcsán a felkutatott Rákosi-hasonmásokról, s emlegette az ikreket, akiknek a nevüket sem tudták.*

– *Éliás és Tóbiás, ez volt a nevük házi használatra.*

– *Ha nem bánja, kérdezősködöm még róluk, emlékszik-e, hogyan találtak rájuk?*

– *Negyven éve volt, vagy majdnem negyven...*

– *Van úgy, hogy a régi dolgokra tisztábban emlékszik az ember...*

– *Többen kutakodtunk, hárman vagy négyen jártuk a várost, a vidéket, és hétvégeken összeültünk megmutatni egymásnak a fotókat, amiket a szóba jöhető hasonmásokról csináltunk. Úgy rémlik, az ikrek nem egyszerre kerültek elő. Először csak az egyik, mondjuk Éliás, de mindegy, mit mondok, mert úgysem tudtuk megkülönböztetni őket, szóval meglett Éliás, azt hiszem, nem is igazi színész volt, csak cefetül hasonlított. Igen, már emlékszem, valahol a filmgyár közelében, egy kocsmában botlottunk bele, szóval szerencsénk volt. Mondtuk neki, hogy lesz ez a film, Rákosit kéne eljátszania, érdeklie a dolog. Először azt hitte viccelünk, egyébként szinte mindegyik azt gondolta elsőre, hogy valami rossz tréfába akarjuk beugratni, szóval először tréfára vette, aztán meg megijedt. Nem akarta vállalni, mi meg erősködtünk, jöttünk a pénzzel meg a dicsőséggel, végül azt mondta, gondolkozni akar a dolgon, alhat-e rá egy éjszakát. Alhat, mondtuk, másnap majd föl hívjuk, de azt nem akarta, hogy hívjuk, inkább majd ő jelentkezik. Nem tudom, hányat aludt, kettőt vagy hármat, inkább többet, mert kezdtünk már lemondani róla, amikor előkerült, hogy hajlandó mégis, de nagyon elfoglalt, nem fog tudni minden forgatásra eljönni, a castingra sem ér rá legföljebb másnaponként, de van egy ötlete...*

– *Az ikertestvére?*

– Igen, akkor jött elő velem, hogy van egy ikre, aki pont olyan, mint ő, az ismerőseik is keverik őket, szóval hogy az iker esetleg tudná helyettesíteni. Megbeszélhette otthon a tesójával, mert sokkal magabiztosabb volt. Úgy tűnt, már kifejezetten akarja a szerepet, azt mondta, ne aggódjunk, felváltva megoldják.

– *És elhozta?*

– Nem hozta, hanem beküldte. Másnap az iker jelent meg a pasaréti stúdióban, aki ha nem mondta volna, hogy ő már a másik, és persze nem magyaráztatta volna újra el a dolgot, hogy film lesz Rákosiról, hogy ő ez egyik lehetséges hasonmás, meg hogy hány napos forgatásért mennyi pénz üti a markát, akkor talán észre sem vettük volna, hogy már egy másik színésszel diskurálunk.

– *Együtt nem is mentek be soha?*

– Azt hiszem, nem. Arra csak emlékeznek, ha egymás mellett láttam volna kettejüket.

– *Mire emlékszik még?*

– Nem sokra. Először azt hittük, trükközni akarnak, hogy két gázsit szeretnének, de nem akadékoskodtak, amikor kiderült, hogy csak egy szerződést kapnak, és egy fizetést.

– *Szóval szerződés is volt?*

– Volt hát, de csak az egyikük nevére, azt, hogy ketten vannak, nem is tudta az adminisztráció, nem kötöttük az orrukra, csak megzavarodtak volna.

– *A szerződésen ott kell, hogy álljon a nevük, vagy legalábbis az egyiküké.*

– Nyilván ott is volt, de amikor a filmeket be kellett vinnünk, a papírokat is bekérették, minden szerződést, kifizetést, nyugtát, még a diszpoát is.

– *Az mit jelent?*

– A szereplésre való behívókat hívták így, de az indigós nyomtatványokat meg a lefűzött táviratokat is bekérették.

*

A következő beszélgetést újra K. Ilonkával vettem fel. Három év telt el az első találkozásunk óta, nemcsak az országban történtek változások, a technika is más lett, már nem filmre, hanem videóra forgattunk ráadásul, ahogy mindjárt hallani fogják, mi is összetegződöttünk közben.

– *Ugye nem baj, Ilonka, hogy még valamit kérdezek arról a férfiről, Jóskáról, a Rákosi hasonmásról, akinek a maszkjáért te voltál felelős?*

– Tessék, ha tudok, válaszolok.

– *Időközben megtudtam, hogy terveztek egy játékfilmet Rákosi életéről, amihez több hasonmást összeszedtek, állítólag tízet, hogy kiválaszthassák a legjobbat. Hallottál-e erről a filmről, illetve a szereplőválogatásról, mert a film az végül nem készült el?*

– Nem hallottam.

– Akkor inkább úgy kérdezem, hogy ha a te hasonmásod, a Jóska, akinek nem tudjuk a nevét, ha őt is megtalálták volna, akik a Rákosihoz hasonlító szereplőt keresték, akkor te tudtál volna róla?

– Ha azt akarták volna, hogy én csináljam ott is a maszkját, akkor talán..., de nem, mégse. Jóskát úgy őrizték, nehogy kitudódjon, hogy ő a Rákosit helyettesíti. Szóval képtelenség.

– Arra gondolok, hogy meglátták az utcán vagy valahol, csak mert hasonlít, és megkérdezték, hogy akar-e szerepelni.

– Nem lehet. A Jóska kalapban járt, vagy parókában és napszemüvegben, vigyázva volt, hogy amikor nem helyettesít, ne hasonlítson. És figyeltek is rá, egyedül szinte soha...

– Szinte?

– Az is kevészer volt, hogy együtt, hogy ő meg én, pedig azt hiszem, akarta...

– És te?

– Hát jó, én is. Néhányszor tényleg beültünk valahova, de akkor is figyelve voltunk.

– Elmondanál egy ilyen?

– Egyszer, emlékszem, meg is ijedtünk, mert már megcsináltam a maszkját, amikor lefújták a dolgot.

– Elmaradt az esemény, ahol helyettesítenie kellett volna Rákosit?

– El. Azt hiszem. Vagy mégis Rákosi ment. Szerintem inkább ő ment, mert az örök is eltűntek. Mi meg beültünk egy ilyen vendéglőbe Budán. Veronika, azt hiszem, az volt a neve. Sokat kellett ennie, mert 3-4 kiló mínuszban volt a Rákosihoz képest, de azt mondta, hogy egyedül nem tud annyit enni.

– És mitől kellett megijedni?

– Nem volt paróka, nem volt napszemüveg, a szalmakalapját meg néha levette, hogy megtörölje a fejét, mert nyár volt, izzadt az alapozó alatt, meg hát sörözött is a pörccs csusza mellé. Szóval egyszer csak odajött két ilyen tornacipős, addig felénk se néztek, kártyáztak hátul, vagy nem tudom, szóval, hogy menjen ki velük egy kicsit. Udvariasak voltak, de hát az ávosok is így szokták kezdeni.

– És?

– Kiment velük, aztán szerencsére visszajött.

– Mit mondott?

– Épp az, hogy semmit. Ha nem beszélhetett, akkor tudtam, hogy a hasonlítással van kapcsolatban a dolog. Az volt a fő titok.

– Mit mondtál, mi volt a vendéglő?

– Veronika. Vöröshadsereg út.

– Azok a tornacipősök filmesek lehettek.

– Miért hiszed?

– A Veronika a filmgyár mellett van.

– Hát lehet.

– Még egy kérdésem lenne. Elég fontos kérdés. Tudsz-e róla, hogy a te Jóskádnak volt egy ikertestvére?

– Ikre?

– Az.

– Nem tudok.

– Ha lett volna, tudnád?

– Nem hiszem. Látod, a nevét sem szabadott tudnom, csak hogy Jóska. Nem lehetett kérdezgetni privát dolgokról. Látszott, hogy beszélne is, meg nem is, de nem tudhatja, hányadán áll velem. Ezek ilyen idők voltak.

– Nem kérdezgetted?

– Ha kérdezgettem volna, csak gyanússá válok. Azt hiszem, kedvelt egy kicsit, meg minden, de azért tartózkodó is volt.

*

Mátyás, az igazságos. Rövid részletet látnak a Magyar Televízió rajzfilmsorozatának egyik epizódjából: Mátyás király álruhában járja az országot. A tévé a 90-es évek közepén tűzte újra műsorra a híres rajzfilmsorozatot. Ha valaki, mint akkoriban én, Rákosi Mátyással foglalkozott, annak könnyen eszébe juthatott történelmünk másik Mátyása is. Most Ághy Elemér történészt hallják.

– Ő lett Rákosi példaképe is, nem volt nehéz kiválasztania, miután őt is Mátyásnak keresztelték. Kisfiúként elolvasta az összes Mátyás-mesét, és igyekezett volna hasonlítani a példaképhez, ami persze nem nagyon sikerült, mert a királynak vállra omló dús és hullámos haja volt (az ezer forintosan ráadásul kék színű hullámokkal), Rákosi meg már fiatalon kopaszodni kezdett. Ha a külsőségekben reménytelennek látszott is a hasonlóság, a király tulajdonságait, szokásait le lehetett másolni. Mátyás király állandó jelzője ez volt: az igazságos. Hogy annak lássák, vagyis igazságosnak, a gazdagok javait elvette, és a szegényeknek adta. Ez a módszer Rákosi Mátyás számára sem tűnt megvalósíthatatlannak, sőt a nagy tanítók, Marx, Lenin és Sztálin forradalmi műveivel is összhangban állt a dolog: borsot törni a tőkésnek orra alá. Majd' minden Mátyás király mese úgy indult, hogy az igazságos király álruhát öltött, és leereszkedett a nép közé. Természetesen Rákosi is szívesen vegyült volna el népe között, igaz, nem könnyen tudott felismerhetetlen maradni, lévén túlságosan karakteres alakját és arcvonásait, a filmhíradóknak hála, egyre többen felismerték. Mégis kereste az alkalmat az elvegyülésre, népmesei szituációkat eszelt ki, óvatosan persze, nehogy kínos helyzetbe kerüljön, ha esetleg lelepleződne. Az óvatosság többnyire azt jelentette, hogy civilbe öltözött testőrök követték, miközben a nép között forgolódott, de az is előfordult, hogy már a belevegyülésre kiszemelt nép is előre megválogatott egyedekből állt. Utólag nehéz eldönteni, talán nem is lehet, Rákosi maga igényelte-e regényes alászállásaihoz a védelmet, vagy egyszerűen képtelen volt kijátszani a Pártórség éberségét.

– Az, hogy olykor a nép közé vegyült, a Mátyás királyi minta utánzása volt, vagy a jelleméből fakadt?

– Szeretett tréfálni, aztán ha beugratott valakit, maga nevetett rajta a leghangosabban. Nem volt híján a színészi képességeknek sem. Kedvelte a különleges helyzeteket, rajongott a meglepetésekért, a teátrális szituációkért. Elég csak a Rajk-perre emlékeztetni, hogy lássuk, mennyire értett a színjátékhoz. Szerepeket osztott (Rajk védője egy csúnya zsidó legyen), instrukciókat adott (az ügyész a vádiratot úgy mondja, mintha a saját szavai volnának), a tárgyalás lefolyását előre megtervezte (a tanúvallomásokban egyetlen vessző sem változhat), nemcsak a beszédek, hanem a szünetek időtartamára is volt gondja. A pártházban hangszórón hallgatta a tárgyalást, és közben távbeszélőn adott rendezői utasításokat. De olyankor is, amikor semmi nem indokolja, olyankor is színházi jeleneteket kreált. Gondoljon bele, Péter Gábort vendégségbe hívta, s ott, a saját lakásában fogatta le...

– Volt egy helyettese?

– Volt, biztosan volt. Volt Sztálinnak is, a többieknek is. Kevesen tudták, titok volt, hétpecsétés, aki tudott róla, annak is tanácsosabb volt úgy tenni, mintha nem tudná, ki a dublőr. Most már persze lehet beszélni róluk, Sztálinét például Dadajevnek hívták. Féliksz Gadzsijevics Dadajev. A 49-es szélütése után minden nyilvános rendezvényen Dadajev jelent meg. Szóval Rákosi mellett is volt egy ilyen tökéletes hasonmás, egy színész, egy parodista, aki állítólag nem is volt tehetségtelen, de színészként nem csinálhatott karriert.

– Mikor történt ez? Úgy értem, ön mikor látta felbukkanni ezt a hasonmást?

– A 48-as Togliatti elleni merénylet után Sztálin kiadta, hogy erősíteni kell a biztonságot. Hogy legyen egy dublőr minden főtítkár mellett. 1949-ben a választások előtti kampányrendezvényeken már biztosan megvolt. És részt is vett főleg a vidéki rendezvényeken, ahol a biztonságot nem lehetett olyan jól megoldani.

– Ha 1949-ben már megvolt, akkor három év múlva is léteznie kellett, vagyis 1952-ben, amikor a filmesek a Rákosihoz hasonló színészt keresik, akár véletlenül is belebotolhattak a hivatásos Rákosi alteregóba. Lehetséges-e, hogy a másodjára megjelenő hasonmás, az a bizonyos „ikertestvér” maga a tréfás kedvű Rákosi Mátyás volt?

– Regénybe illő hipotézis. Erre történészként nem szívesen válaszolnék.

– És magánemberként?

– Ha Rákosi a Mátyás király mesék logikája szerint járt volna el, akkor a történet végére kellett volna egy csattanó, egy csattanó, ami mindig ugyanaz, hogy tudniillik a hős leleplezi magát, hogy aztán megbüntethesse azokat, akik büntetést érdemelnek. Lelepleződés nincs, csattanó sincs, és úgy tűnik, a büntetés is elmaradt.

– Még egy kérdésem lenne. Elterjedt egy pletyka, hogy 1956 nyarán nem Rákosi repült Moszkvába, hanem egy alteregója.

– Pletykákkal sem szívesen foglalkozom. A visszaemlékezések szerint 1956. július 26-án hajnalban a Budaörsről fölszálló kormánygépen a személyzetet

kívül ott volt Rákosi, a felesége, ott volt egy Hegyi Pál nevű testőr és dr. Policzer Miklós, az orvosa. Írnak egy ötödik személyről is, aki valószínűleg a másik testőr volt, vagy már valaki az oroszoktól. Policzer szerint a hétórás repülőúton Rákosi végig Kun Béláról beszélt, olyan ügyeiről, amiket csak ő tudhatott, szóval biztosan ő volt az, meg aztán ha senki más, de a személyi orvosa csak észrevenné, ha más ülne mellette.

- *Sejtette, hogy soha többet nem jön vissza Magyarországra?*

- Nem. Két koffert vittek, mintha csak nyaralni mennének, és a budai villa személyzetét padlócsiszolásra, szőnyegpucolásra utasították, meg hogy ne felejtsek locsolgatni a fikuszokat.

*

Természetesen értem, ha egy történész csak a tényekből hajlandó következtetéseket levonni, ha a feltételezéseket nem szívesen kommentálja. Egy pszichológus más, ő a lelki folyamatokat elemzi, és segítségükkel a személyiséget is képes feltérképezni. A következő beszélgetést a politikai pszichológiára szakosodott dr. Szijj Arankával készítettem.

- *Köszönöm, hogy vállalkozik erre az interjúra. Először a szakmájáról kérdezném. A politikai pszichológia területe talán nem mindenki számára ismeretes.*

- *Eredeti szakmám szerint szociálpszichológus lennék, aztán a történelmi pszichológia kezdett érdekelni, a disszertációm már a közéleti szereplők személyiségének vizsgálatáról szólt. Úgy készültem, hogy most is ilyesmiről lesz szó.*

- *Igen, a kérdés, ami néhány adat alapján megfogalmazódott bennem, illetve ennek a filmnek a készítőiben, hogy elhíhető-e Rákosi Mátyásról, a kommunista párt és az ország első emberéről, hogy eljátssza saját hasonmását. Egyáltalán elképzelhető-e, hogy egy ilyen játékba belemenjen?*

- *Mivel volt időm felkészülni az interjúra, néhány dolgot összeszedtem, amelyek alapján megkockáztatható a válaszadás. A színészi múlt, a szereplési vágy éppenséggel megvolt hozzá. Már dédapjáról is tudni, hogy színjátékos volt, ő szervezte meg Topolyán a teátrumot, amelyben aztán a felmenők rendszeresen meg is fordultak. A kis Matyi, elnézést, hogy így mondom, alig négyéves, amikor már kívülről tudja a Talpra magyart, később hosszú passzusokat vág be Kossuth beszédeiből, amelyeket oly hatásosan tud elmondani, hogy rábízzák a március 15-ei és október 6-ai szónoklatokat is. Nemcsak szaval, nemcsak szónokol, énekelni is tud, a *Jó éjt, Muki!* című bohózatban például duettet (egy gyáros fiát játssza), majd sikerrel próbálkozik meg az idegen nyelveken történő színjátszással is. A visszaemlékezések szerint szívesen alakoskodott, sőt bohóckodott, vagy legalábbis jól színlelte a vidámságot, még talán némi humorérzék is szorult belé. Több érdekes példával szolgál a hatalomra jutó Rákosi életrajza is, olyan példákkal, amelyek a színészi hajlamra utalnak. Hallott-e például Fieldről?*

- *Field?*

- *Biztos hallott, ha Rákosival foglalkozik, legföljebb a nevét nem jegyezte meg. A teljes neve Noel Haviland Field. Megrögzött kommunista volt, az oro-*

szoknak dolgozó ügynök, aki rajongott Sztálinért – és persze nagy balek, akinek mint koronatanúnak kellett kimondania, hogy a vezető cseh, lengyel, kelet-német kommunisták mind nyugati ügynökök voltak. Magyarországon Rajk Lászlót kellett lejáratnia. Azt kellett mondania, hogy amerikai kémként ő szervezte be a CIA-be. Nemcsak Rajkéknak, Fieldnek sem sikerült mindig a megfelelő vallomásokat produkálnia, pedig az Államvédelmi Hatóság börtönében tényleg kipróbált szakemberek foglalkoztak vele. Ekkor merült fel Rákosiban az ötlet, hogy maga veszi kézbe az ügyet. Álszakállat ragasztva megyek be Fieldhez, mondta, meglátják, egyből megoldódik majd a nyelve.

– *Ez komoly?*

– Az bizony. De nemcsak fenyegetőzött, alighanem tényleg részt is vett, álszakállal, parókával vagy mindkettővel felszerelve a vallatásokon. Talán az ávéhás Péter Gáborén is, akinek a visszaemlékezéseiből tudható a dolog. Annyi biztos, Field hamarosan megtört, és megadta a Rajkék felakasztásához kívánt segítséget. Szóval Rákosi nemcsak megragadta az alkalmakat, hanem kifejezetten kereste is, hogy színészkedhessen.

– *Pedig ránézésre nem egy bonviván.*

– Addig győzködte magát, amíg a hendikep, hogy tudniillik kicsi kövér és kopasz, előnnyé változott. „Tudja, az ilyen hosszú, sovány, 'mefisztószerű' emberek, mint ez a Rajk, rosszindulatúak, sötét lelkűek, gonoszak. Ezt már régen megírta egy görög filozófus, Arisztotelész” – mondta 49-ben Péter Gábornak.

– *Amít nyilván úgy is lehetett érteni, hogy a rövid, kövér emberek viszont jóságosak és tiszta lelkűek?*

– Természetesen. De folytatom, ha még lehet. Volt Rákosinak egy kizárólag fontos moszkvai hívásokra fenntartott külön telefonja, ez volt az asztalán az egyes számú készülék. Amikor megszólalt, először egy moszkvai központos jelentkezett, közlővén, hogy kapcsolja Filipov elvtársat. Az ismeretlen és titokzatos Filipov elvtárs olykor fontos, máskor lényegtelen ügyekben kérte ki Rákosi véleményét, máskor utasításokat adott, vagy intézkedéseket helyezett kilátásba. Rákosi csak sokára jött rá, akkor is csak jóindulatú külső segítséggel, hogy az ismeretlen telefonáló nem más, mint maga a hangját elváltoztató Sztálin, az álnévvel alighanem az illegalitásból átmentett konspirációra utalt, de leginkább tréfálkozni akart, amin Rákosi, ha bátrabb lett volna, sem lett volna képes nevetni. Rossz és megalázó viccnek érezte, próbált persze jó képet vágni a dologhoz, de alig várta az alkalmat, hogy valami hasonlóval ő is gúnyolódhasson beosztottjain, vagy megalázhassa ismeretlen áldozatait. Szóval, ha belement a játékba, ha elvállalta az inkognitós forgatást, akkor a nagy Sztálin példája is eszébe juthatott.

– *A nagy tanítóé.*

– De találtam még valamit. Volt akkoriban, 51 nyarán, egy interjú a Rákosi házaspárral, egy újságírónak a *Szabad Néptől* megengedték, hogy személyes dolgokról is kérdezheti őket. Udvariaskodott, hogy az elvtársnő milyen jól beszél magyarul, kérdezte, vannak-e szavak, amik ugyanúgy hangzanak jakut

nyelven is, mert a feleség jakut volt, mint nálunk. Fenyicska azonnal rávágta, hogy az iker szó önáluk ikere. Biztos, hogy emlegették az iker-ikere szópárt, különben miért pont az jutott eszébe, tucatjával lehetnek sokkal köznapibb rokon hangzású szavak. Rákosi észbe is kapott, elkezdte sorolni a többit, hogy például a macskát jakutul maskának mondják, a homokot kumagnak, finnugorozott egy kicsit, meg töröközött, de az iker-ikere ott van a cikk elején, akinek van rá füle, kihallhat belőle mást is.

Egy neves pszichiátert is alkalmam volt megkérdezni Rákosi Mátyás személyiségéről, és különösen arról, vajon vállalkozhatott-e egy olyan filmfelvételre, ahol saját magát alakította. Dr. Tényi Elek professzor emeritust hallják.

- Szakmai körökben sokan tudják, hogy a korszak egyik leghíresebb pszichológusa, Kozmutza Flóra (József Attila szerelme és Illyés Gyula felesége) valamikor a 40-es évek végén megcsináltatta Rákosival a Rorschach-tesztet.

- *Arról a tintapaca-ábrás személyiségvizsgálatról beszél, ami a század elején, közepén olyan divatos volt.*

- Igen, ez egy tíz táblából álló komplex pszichológiai, diagnosztikai mérőeszköz, egy projektív teszt, aminek célja, hogy a pszichológus feltérképezhesse a vizsgált alany személyiségstruktúráját. Egyébként már az is árulkodó, hogy a bizalmatlannak ismert Rákosi egyáltalán belement a dologba. Legendás hiúsága ugyanis erősebb volt rögeszmés üldözési mániájánál. Átnéztem Rákosi válaszait, meg a pszichológusok elemzését is elolvastam, azokat, akik már előttem vizsgálták a válaszokat, és kiírtam azokat a mondatokat, amelyek azt igazolják, hogy ha Rákosinak lehetősége volt a kamera elé állni saját hasonmásaként, akkor biztosan oda is állt. „Paranoiás gyanakvása miatt folytonos ellenőrzési kényszerben él”, tehát kapóra jött neki, hogy inkognitóban figyelhessen meg egy olyan helyzetet, amelyek róla szólnak. „A környezet véleményére erősen támaszkodó, hízélgéssel becsapható, önmagára vonatkozó pozitív információkra sóvárgó ember.” Nekem ez is azt jelenti, hogy vállalkozik a szerepre. „Jó meggyőző- és elhithető-képessége van, a befolyásolásban kifejezetten kedvét leli.” Ugye érti, miért írtam ki. „Nem tudja elképzelni, hogy az ő hibájából probléma, negatív következmény származzék”, vagyis fel sem merül benne, hogy lelepleződhet. Nyilván nincs rá idő, hogy végigmenjünk a teljes anyagon, de a legtöbbször leírt, legfontosabbnak tartott konklúzió, hogy „fejlődése kamaszkori megrekedést mutat”, szintén arra utal, hogy belemehetett a játékba. A Rorschach-tesztet persze nem mindenki fogadja el, nekem is vannak kétségeim, de annyi azért biztos, hogy Rákosi egy narcisztikus személyiség. A lélektan által narcizmusnak nevezett személyiségvonás legfőbb jellemzője pedig éppen a szereplési vágy.

- *A narcizmus egyfajta betegség?*

- Nem, sőt különösebb rendellenességnek sem mondanám, inkább természetes személyiségvonás, ami egy bizonyos fokig mindenkiben megvan. Az

egészséges nárcizmus önmagunk szeretetét jelenti, az önbizalmat, képességünket az önbecsülésre, igényünket a sikerélmény és az elismerés iránt, lelki zavarról csak akkor beszélhetünk, ha ez a vonás annyira erős, hogy elhatalmasodik, és uralni kezdi a személyiséget. A nárcisztikus személyiségzavarban szenvedőkre többek között az jellemző, hogy saját tehetségüket, fontosságukat irreálisan eltúlozzák, gyakran fantáziálnak határtalan sikerről, hatalomról, meg vannak győződve róla, hogy ők egészen különleges lények, és mindenkitől feltétlen hódolatot, csodálatot várnak el. A nárcizmus a csecsemőkorban, a korai gyerekkorban alakul ki, az elkényeztetett gyerekek lesznek ilyenek, és amit Rákosiról tudunk, Rákosi gyerekkoráról, az tökéletesen indokolja a nárcizmus megjelenését.

– *Mire céloz professzor úr?*

– Három lány után és három lány előtt született. Képzeltető, micsoda ajnározás vette körül. Hat lány és egy anyuka, aki végre egy fiúval is dicsekedhetett. A szakirodalomban is ritka az ilyen pregnáns példa.

– *Ez tényleg szép...*

– Szerintem Rákosi börtönévei is összefüggésbe hozhatók a narcisztikus szereplésvágygal. A pereket szereplési lehetőségként éli meg, gyűjti az újságkivágásokat, és tudja, hogy minden bírósági fellépése nyomán emelkedik munkaszabalmi tekintélye. Nem meglepő, hogy a hosszú börtön szinte egyáltalán nem törte meg.

*

Ha elfogadjuk, amit beszélgetőtársaim véleménye is megerősít, hogy Rákosi vállalkozott volna arra, hogy eljuttassa saját magát egy készülő filmben, akkor itt a következő kérdés, miért nem készült el a film, miért állította le a forgatást, mielőtt az érdemi munka elkezdődött volna. Felveszem újra a kapcsolatot Hajó Jánossal, aki először hitetlenkedik, elképzelhetetlennek tartja, hogy Rákosi saját hasonmásaként ott volt a forgatáson, de lassanként hajlandó elfogadni az érveket.

– Szóval azt hiszi, hogy ő volt az egyik iker?

– Tóbiás. Ő, aki később csatlakozott a szereplőkhöz, akit a testvére protezsált be maga helyett. Emlékszik, maga mondta, először megijedt, aztán néhány nappal később már nagy büszkén a testvérét is ajánlgatta. Hát az első fickó, hívjuk Éliásnak – egyébként Jóska volt a neve –, ő valóban Rákosi alteregója volt, aki rendszeresen helyettesítette, a második meg, akit küldött, az maga lehetett a főtitkár.

– Higgyc el, leizzadtam.

– Most már nem kell. De azért igyon még egy pohárral.

– Húh... Köszönöm.

– Aztán azt kéne fölidéznie, hogy zajlott a casting. Miféle tortúrának tették ki Rákosit.

– Tortúra? Aki már volt ilyesmin, az tudja, hogy nem tesznek lakatot a szájukra a stáb tagjai. Cukkolják, szívatják egymást, alighanem a mi esetünk sem volt kivétel. Miért lett volna? Nyilván nem fordult meg senki fejében, álmukban

sem jutott volna eszünkbe, hogy az egyik Rákosi hasonmás nem is hasonmás, hanem az igazi.

– *Ha tényleg ő volt a deus ex machina, a felbukkanó ikertestvér, amit ezek szerint már ön is képes mérlegelni, talán el is fogadni, szóval ha tényleg névrokonához, a népmese-királyhoz hasonlóan inkognitót öltve szállt alá a filmesek világába, akkor mi volt a célja? Vajon csak a kínálózó alkalmat használta ki, csak egy fura hóbort volt ez részéről, egy ártatlan tréfa, vagy lehetett valami határozott célja vele?*

– Ami azt illeti, Rákosit tényleg érdekelte a film. Nemcsak a film, a filmgyártás is. Máriássyval például többször is átíratta a Vörös Csepel forgatókönyvét, háromszor-négyszer a villájába is fölrendelte, végül aztán nem lett semmi az egészből. Vele csináltatta meg a 1919-ről szóló doku-filmet is, együtt böngészte át vele a vágóasztalon az archívokat, hogy megtalálja azt a két snittet, amiken ő látszik, és kivágassa azokat, amelyeken feltűnik Kun Béla vagy Lukács György. Szóval, ha arra gondol, kíváncsi volt-e, milyen a filmesek élete belülről, hát nagyon is az volt.

– *Ha egy Mátyás király mesében szerepelt volna, akkor a végén ugyebár leleplezte volna magát.*

– Na, lett is volna röhögés, senki nem hitte volna el, ha egyszer csak az egyik színész előáll, hogy ő nem is színész, hanem az igazi.

– *Talán nemcsak a röhögést akarta elkerülni. Könnyen kitalálhatjuk, miért nem fedte fel az inkognitót, hiszen ha lelepleződik, akkor az őt odakommendáló hasonmás is lelepleződőtt volna, akire pedig még fontos feladatok vártak. Arra kéne inkább rájönni, miért állította le a forgatást. Ha ki akart volna maradni belőle (való igaz, nehéz elképzelni, hogy egy teljes filmet végigcsinál inkognitóban), csak annyit kellett volna mondania, a bemutatón, amikor föl vitték neki a casting anyagokat, hogy egy másik figura jobban tetszik neki.*

– De mi van, ha épp az volt a baja, hogy az a másik tényleg jobb volt, hogy valaki Rákosibb tudott lenni Rákosinál. Mert arra azért emlékszem, pontosan emlékszem, hogy mi nem az Éliás-Tóbiás párost preferáltuk. Voltak náluk jobbak, nem is egy, profibb színészek, akikkel könnyebb volt dolgozni, és velük egyszerűen jobb lett volna a film.

– *És ezt maguk meg is mondták neki?*

– Meg hát. Nyilván nem direktbe', mert úgy vittük oda az anyagot, hogy majd ő fog választani, de azért finoman próbáltuk befolyásolni, nehogy valamelyik dilettánsba szeressen bele.

– *Hát, bosszantó lehetett, ha őt nevezték dilettánsnak. Elég rá, hogy megsértődjön, hogy leállítsa az egész filmet. Egy apróságot felírtam, még az első interjúban említette, hogy a Rákosiról szóló film csak a második színes mozi lett volna, melyik volt az első?*

– Hát az a film, a Soós Imrével és a Horváth Terikével, mi is a címe...

– ...?

– A Ludas Matyi.

– Ludas ... Matyi?

– Baa... nahát! Most esett le, lehet, hogy ezért is bepapulhatott. Hogy épp a Ludas Matyi után jött volna.